

ŚWIĘTA CECYLJA.

(PRZYCZYNEK DO GENEZY APOKRYFÓW).

Ojcu memu z powodu 50-ciolecia
pracy naukowej poświęcam.

TREŚĆ: Dwa typy literackie świętej Cecylji s. 104. — Św. Cecylja ingenua. Jej pochodzenie s. 105. — Rzym jako jedna z „differentiae specificae“ fabuły liturgicznej legendy o św. Cecylji s. 105. — Wielkość rodu Cecyljuszów Metellów s. 106. — Kościół św. Cecylji s. 106. — Czas powstania legendy o św. Cecylji s. 106. — Hypogäum św. Cecylji w katakumbach s. 107. — Odnalezienie zwłok św. Cecylji przez papieża Paschalisa I. s. 108. — Powstanie nowych motywów na tle odnalezienia zwłok św. Cecylji na cmentarzu Praetextata s. 109. — Najstarsze martyrologje i kalendarze zawierające imię (nazwisko) św. Cecylji s. 109. — Najstarsze redakcje żywotów s. 111. — Zmniejszenie się popularności świętej s. 111. — Wmurowanie tablicy w kaplicy św. Sebastjana s. 111. — Odnalezienie trumny św. Cecylji w roku 1599 i nowa fala entuzjazmu dla święte s. 112. — Popularność świętej w epoce odkryć Marci'ego i Rossi'ego s. 112. — Treść legendy s. 112. — Budowa i charakter legendy s. 114. — Charakterystyka typów s. 114. — Analiza legendy s. 114. — Charakterystyka głównej bohaterki s. 115. — Wątki specyficzne w żywocie św. Cecylji arystokratyzm : i bogactwo s. 116. — Św. Cecylja ślepa s. 117. — Wersje legendy o ślepej św. Cecylji s. 117. — Rozwój motywu ślepoty w kierunku stworzenia ze św. Cecylji typu upośledzonego s. 118. — Powstanie wątku ślepoty na tle ludowej etymologizacji s. 119. — Św. Cecylja i św. Klara s. 120. — Czas powstania apokryfu o ślepotcie św. Cecylji s. 120. — Św. Cecylja patronka muzyki s. 120. — Ludowo-etymologiczne pochodzenie muzykalności św. Cecylji s. 121. — Pamięć o św. Cecylji we współczesnem polskiem społeczeństwie s. 122. — Przyczyny zwycięstwa w literaturze ustnej ślepej św. Cecylji s. 123. — Wnioski s. 124.

Dwa typy literackie św. Cecylji.

Z imieniem św. Cecylji wiążą żywoty dwa różne typy literackie: typ energicznej i dumnej rzymskiej arystokratki, oraz typ ślepej i kornej dziewicy, z gołęhim uśmiechem idącej na śmierć.

Pewne motywy sprowadzają jednak obydwie koncepcje do wspólnego mianownika: 1) w obydwu święta patronuje muzyce, 2) w obydwu w Rzymie w pierwszych wiekach chrześcijaństwa ponosi śmierć męczeńską, 3) 22 listopada uważany jest za dzień jej śmierci.¹⁾

Zasadnicza różnica między nimi tkwi w odmienności charakterystyki psychologicznej, co pociąga za sobą siłą rzeczy i odmiennosc charakterystyki otoczenia, nie spotykamy bowiem w literaturze kreacji typów, któreby nie były dopełniane kreacjami innych osób, występujących w danym utworze.

Jak sobie wytłumaczyć to współlistnienie dwu odmiennych wcieleń patronki muzyki, gdzie należy szukać ich wątków motywotwórczych?

Odpowiedzią na to ma być niniejszy przyczynek.

Jak widać z założenia, sformułowanego w pytaniu, nie chodzi mi o prawdę historyczną, ukrytą w legendzie. „Prawda“, jako fakt historyczny, interesuje mnie tylko drugorzędnie. Natomiast na plan pierwszy wysuwa się dążenie do odnalezienia tych nasion, z których wyrósł „mit“ o św. Cecylji, choćby one nic wspólnego nie miały z życiem realnem. Nieprawda bowiem świata realnego staje się nieraz w wyobraźni ludzkiej prawdą o napięciu o wiele silniejszym, niż wszelkie prawdy niezbite i oczywiste, ale nie zapładniające twórczo fantazji.

W związku z tem obojętne mi jest zagadnienie, czy św. Cecylja istniała kiedykolwiek na ziemi. To nie znaczy jednak, abym negowała taką możliwość. Przeciwnie; raczej skłonna jestem do przypuszczenia, że dzielna gens Cecyljuszów mogła mieć wśród swych licznych bohaterów rodowych i tę męczennicką idei Chrystusa. Jak o tem świadczą epitaphia, znajduwane na cmentarnych

¹⁾ Dzień ten jest zapewne rocznicą przeniesienia zwłok św. Cecylji z cmentarza Praetextata do kościoła pod jej wezwaniem na Zatybrzu w r. 821. Martyrologion Hieronymianum (w. VII), podaje jako dzień jej śmierci [natales et passio] 16-ty sierpnia. [KELLNER, Heortologie, 3 wyd. Freiburg im Breisgau, Herdersche Verlagsb. 1911, s. 236].

terenach Cecyljuszów i przylegających do nich cmentarzach Lucynów, ród ten zaczął przechodzić na chrześcijaństwo¹⁾ między 2-gim a 5-tym wiekiem. W 5-tym w. istnieje już w Rzymie kościół pod wezwaniem św. Cecylji.²⁾

Kwestja powstania literackiej inkarnacji świętej jest więc mojem zadaniem, a nie jej historia, dlatego, że najbardziej historyczni bohaterowie giną w niepamięci, triumfują zaś i zwyciężają postacie z mitu i fantazji zrodzone.

Św. Cecylja ingenua. Jej pochodzenie.

Św. Cecylję „ingenuam“ uważam za starszą wiekiem, więc od niej zaczynam. Po dziś dzień przechowuje ją nam oficjalna tradycja kościoła, w Polsce zna ją przedewszystkiem Skarga.

Kult jej narodził się w Rzymie: tam wedle żywotów „quasi apis argumentosa“ potęgę Jowisza słowem kruszyła, tam w swem rodzinnem mieście, w łaźni własnego domu, została zamordowana.³⁾

Tak głoszą wszystkie redakcje z wyjątkiem VENANTIUSA FORTUNATA⁴⁾ (w. VII), który Sycylję uważa za miejsce jej urodzenia. Ta próba etymologizacji imienia nie odezwała się jednak głośniejszem echem w konstrukcjach opowieści o św. Cecylji, więc ją pomijam.

Rzym jako jedna z „differentiae specificae“ fabuły liturgicznej legendy o św. Cecylji.

Niezawsze należy polegać na topografii legendy, jeśli chodzi o określenie pochodzenia pewnego kultu, zwłaszcza, gdy mamy do czynienia z takimi „loci communes“ jak Rzym, Via Appia i „Pagórek Jowiszów“, na którym zmuszano jakoby chrześcijan do składania ofiar zdetronizowanemu „ojcu bogów i ludzi“. Czasem wplecenie do pewnej fabuły topografii, zapożyczonych z innego cyklu, rzuca się jawnie w oczy; np. w nawskroś greckim żywocie

1) K. M. KAUFMANN: Hb. d. altchristlichen Archäologie. Paderborn. 1913, s. 138 i n.; ROSSI: Rome Souterraine. Paris 1877, s. 275.

2) GREGOROVIVS: Geschichte d. Stadt Rom im Mittelalter. Stuttgart, verl. G. G. Cotta, Buchhandl. 1874, s. 78; KELLNER l. c. 235.

3) ...eam in ipsius aedes reductam, in balneo comburi iusserit. (Brewjarz Rzymski).

4) a) KELLNER l. c. 235, b) ROSSI l. c. 225, c) GREGOROVIVS l. c. 48.

św. Anastazji Rzym jest wyraźną kontaminacją. Inaczej rzecz się ma w legendzie o Cecylji. Rzym jest tu właśnie jedną z jej „differentiae specificae“, jest koniecznym elementem fabuły, łącząc się nierozzerwalnie z jej imieniem, a raczej nazwiskiem.

Wielkość rodu Cecyljuszów Metellów.

W Rzymie, a nie gdzieindziej odgrywał ród plebejski Cecyljuszów Metellów pierwszorzędną rolę w ciągu ostatnich lat istnienia Rzeczypospolitej: sześciu konsulów z domu tego sprawowało rządy, czterech cesarzów zasiadało na tronie, pięciu triumfatorów wjeżdżało w mury miasta ¹⁾).

Po raz ostatni uczciła Urbs wielkość rodu tego w osobie bohaterskiej dziewczyny ²⁾).

Kościół św. Cecylji.

Jak wyżej zazaczyłam, istniał już w Rzymie w w. V, według świadectwa Liber Pontificalis (w. IX) kościół pod wezwaniem św. Cecylji. Tradycja kościelna, której nauka w tej chwili nie przeczy ³⁾), uważa go za 3-ci z kolei kościół zbudowany nie w katakumbach, lecz na powierzchni ziemi.

Wykopaliska, prowadzone w latach 1899—1902 przez kardynała RAMPOLLA ⁴⁾) na terenach dawnej posiadłości Cecyljuszów wykazały, że świątynia ta, tak jak i inne najstarsze kościoły, zbudowane na powierzchni ziemi, przerobiona została z prywatnego, pogańskiego domostwa, co się zgadza z motywem legendy o darowiźnie przez św. Cecylję domu i majątku kościołowi.

Czas powstania legendy o św. Cecylji.

Przedtem, nim powstał kościół, mogła już zakwitać legenda.

¹⁾ PAULY-WISSOWA: Realencykl.

²⁾ Stąd też warto przypomnieć w tem miejscu o Kornelji Metelli w „Irydjonie“ Krasińskiego.

³⁾ Najstarszy miał być kościół Pudencjanny, przerobiony również (r. 143) jak i kościół św. Cecylji z domu prywatnego „Pudensa“. Nazwę miał rzekomo otrzymać od imienia córki fundatora. (Gregorovius l. c. str. 79). Drugim z kolei był kościół S. Maria, tak, jak i św. Cecylji na Zatybrzu. Tłumaczy się to tem, że za czasów konspiracji chrześcijanizmu łatwiej się było zbierać jego wyznawcom w tej demokratycznej dzielnicy, niż w innych.

⁴⁾ K. M. KAUFMANN l. c. 237.

KRUMBACHER¹⁾ uważa wiek IV za epokę najbardziej intensywnych wysiłków w kierunku tworzenia żywotów rzymskich, wiek VI-ty za okres, w którym ten typ hagiograficzny był już skończony. Historia opowieści o Cecylji męczenniczce nie przeczy temu pogładowi. Spotykamy ją już w Rawennie²⁾ na mozaikach dwu kościołów VI w., w kościele S. Maria Maggiore i w kościele św. Apolinarego, obok innej, o wiele popularniejszej Rzymianki, św. Agnieszki.

Hypogäum św. Cecylji w katakumbach.

Przedewszystkiem jednak imię św. Cecylji złączyło się nierozzerwalnie od najdawniejszych czasów z katakumbami. Szukali jej pobożni pielgrzymi, „inter collegas suos episcopos“ na cmentarzu Kalliksta.

Cmentarz ten nazwany tak został od imienia św. Kalliksta, który zanim sam został papieżem, z polecenia papieża Zefyryna, administrował tym terenem. Od roku 209—304³⁾ chowali na nim papieży, oraz innych męczenników. Była to cmentarna „area“ gens Caecilia, mogła więc się dostać kościołowi również jako fundacja tej rodziny, może właśnie jednej z kobiet, z rodu Metellów pochodzącej.

Jak wskazuje chronologia papieży, podana przez HARNACKA⁴⁾, Zephyrinus był papieżem od roku 198/9—217/8, Callixtus od r. 217/8—222/3. Kierując się tą jedynie może miarodajną chronologią w zastosowaniu do naszej legendy, area Cecyljuszów mogła się stać własnością gminy chrześcijańskiej na początku w. III-go, co się doskonale zgadza z epoką przechodzenia Cecyljuszów na wiarę chrześcijańską. Jak wyżej wspomniałam⁵⁾ pierwsze chrześcijańskie epitaphia tego rodu zjawiają się począwszy od wieku II-go. Na początku III-go w. mogła więc mieć miejsce ta darowizna.

Do chwili przeniesienia zwłok św. Cecylji z katakumb do kościoła odwiedzały liczne rzesze pobożnych to hypogäum Cecyljuszów przylegające do kaplicy papieskiej. Świadczą o tem liczne

¹⁾ Byzantinische Litteraturgesch. München 1897, s. 177.

²⁾ K. M. KAUFMANN l. c. s. 458.

³⁾ ROSSI l. c. s. 125.

⁴⁾ Chronologie d. Altchristlichen Litteratur bis Eusebius I. B. Leipzig. J. C. Hinrichs'sche Buchhandl. 1897, s. 726/7.

⁵⁾ s. 105.

napisy, zostawiane przez odwiedzających, oraz przewodniki, a zwłaszcza dwa znalezione w Salzburgu w r. 1774, pochodzące jeden z roku 625, a drugi z roku 638¹⁾).

W roku 1849 odkrył ROSSI²⁾ cmentarz św. Kalliksta z przyległą kryptą cecyljańską. Resztek sarkofagu nie odnaleziono, jedynie niszę, wskazującą na styl archaiczny sztuki chrześcijańskiej. Nie zachował się nawet ślad najmniejszy napisów, stwierdzających podanie. Natomiast na sąsiednich terenach ułamki sarkofagów Cecyljuszów mówią o tych dawnych właścicielach katakumb³⁾.

Odnalezienie zwłok św. Cecylji przez papieża Paschalisa I.

Zgodnie z tradycją papież Paschalis I, jeden z zawodowych burzycieli katakumb, albowiem przeniósł z podziemi do kościołów 2300 zwłok męczenników i innych znakomitych działaczy chrześcijańskich, postanowił odnaleźć ciało św. Cecylji⁴⁾. Nie było go obok krypty papieży. Będąc przekonany, że grób świętej, jak i wiele innych uległ spustoszeniu przez Longobardów, chciał już zaniechać poszukiwań. Tymczasem Cecylja została odnaleziona, lecz nie na cmentarzu Kalliksta, ale na cmentarzu Praetextata, położonym również przy Via Appia, w bliskim sąsiedztwie pierwszego. Grób jej rzekomo przylegał do grobowców Valerjusza, Tyburcjusza, Maksyma i „confessora“ Urbana.

W r. 817 przeniósł Paschalis I z wielką uroczystością zwłoki świętej wraz z jej sąsiadami do kościoła pod jej wezwaniem na Zatybrzu.

Moment ten uważam za chwilę narodzin nowych motywów legendy o św. Cecylji. Przypominam, że nie chodzi mi o prawdę historyczną.

Nie chcę się zastanawiać na tem: 1. czy historja знаła, czy nie znała męczenniczki Cecylji, pochowanej na cmentarzu Kalliksta obok krypty papieskiej. 2. czy też istniała tylko owa Cecylja pochowana na cmentarzu Praetextata. 3. lub też, czy Paschalis I do tego stopnia opanowany był żądzą odnalezienia za wszelką cenę zwłok męczenniczki, że chętnie uznał

¹⁾ ROSSI l. c. s. 240.

²⁾ K. M. KAUFMANN l. c. s. 138

³⁾ ibid. s. 138 n.

⁴⁾ ROSSI l. c. s. 161.

grobowiec innej za grobowiec legendarnej Cecylji, spustoszony, jak sądził poprzednio przez grabieżców.

Powstanie nowych motywów na tle odnalezienia zwłok św. Cecylji na cmentarzu Praetextata.

Dla mnie ważne jest to, że żywoty znają nadal tylko jedną Cecylję, wysnuwając dzięki temu odnalezieniu jej zwłok nowe pasma motywów.

Powstaje podanie o zjawieniu się papieżowi we śnie męczenniczki i wskazaniu mu miejsca jej pogrzebania, uwiecznione na freskach z w. XIII w kościele na Zatybrzu ¹⁾.

Niektóre z redakcyj legendy przestają wymieniać jako miejsce wiecznego spoczynku Świętej kryptę obok kaplicy papieży — natomiast staje się niem cmentarz Praetextata.

Pozatem do tej epoki rozwoju legendy zaliczam i motyw małżeństwa św. Cecylji z Walerjuszem. Jeśli Cecylja nie została pochowana u siebie, na swoim własnym cmentarzu, lecz obok Walerjusza, to legenda musiała ten fakt jakoś wytłumaczyć. Kim mogli być owi sąsiedzi clarissimae? Odpowiedź gotowa. Walerjusz był mężem Świętej przez nią nawróconym, Tyburcjusz szwagrem do wspólki nawróconym. Trzecie imię, Maksym, zostaje nadane katowi, mającemu wykonać wyrok śmierci na obydwu braciach. Nawraca go cała trójka, po nawróceniu wszyscy giną. Grzebie ich biskup Urban, naturalnie starzec o białej brodzie.

Najstarsze martyrologje i kalendarze zawierające imię (nazwisko) św. Cecylji.

Domniemane odnalezienie zwłok św. Cecylji spopularyzowało raz jeszcze jej imię, było może nawet momentem kulminacyjnym w jego historii. W tym czasie trafia Cecylja do współczesnych martyrologij USUARDA, ADA i RABANUSA ²⁾ i imię jej utrwała się po

¹⁾ Uważam, że w związku z tem nie można opierać się na imieniu Urbana, jako na wskaźniku chronologicznym męczeństwa św. Cecylji. a) Papież Urban, pochowany na cmentarzu Kalliksta, piastował swój urząd od r. 222/3—230 (HARNACK l. c.). b) Męczennik zaś i confessor z cmentarza Praetextata nie ma ustalonej chronologii. Obydwaj też mogą tu wchodzić w grę.

²⁾ KELLNER l. c. 236, 296.

wsze czasy wśród najstarszych chrześcijańskich męczenników, w martyrologjach i kalendarzach.

Przedtem nie wszystkie o niej wspominają. Zna ją jeden z najważniejszych takich spisów — „Martyrologion Hieronymianum“ (VII w.)¹⁾, ale brak jej w tak ważnym źródle dla męczenników Rzymu, jak „Depositio Martyrum“²⁾.

Z rozmysłu pomijam w tem miejscu wszelkie „acta sanctorum“, „acta martyrum“, Brewjarz, gdyż nie mają one znaczenia dla historii rozwoju legendy.

Mimo, że już w końcu I-go wieku św. Klemens miał, wedle tradycji kościelnej, podzielić Rzym na 7 dzielnic, polecając gminom zbieranie aktów męczeństwa, zginęły one bez śladu. Zawdzięczać to należy zapewne zniszczeniu archiwów chrześcijańskich za czasów Dioklecjana³⁾.

To też najstarsze redakcje wszelkich aktów nie są starsze nad wiek V. Jezuita DELEHAYE⁴⁾ odrzuca nawet wogóle możliwość istnienia ich kiedykolwiek w zastosowaniu do ogromnej większości.

W kościele zachodnim, a zwłaszcza w Rzymie, oddawanie czci świętym męczennikom było wprowadzone do kanonu już w VI w. Wspominano ich imiona w rocznice męczeństwa, odczytywano urywki z ich żywotów (passiones martyrum). Były to zaczątki Brewjarza⁵⁾. Prawdopodobnie św. Cecylja brana tam była pod uwagę. Ponieważ jednak jeszcze w wieku XVI wstawiano do niego nowe passusy⁶⁾, a redakcja znajdującej się tam legendy o św. Cecylji niczem się nie różni np. od redakcji legendy Skargi, więc i ten zabytek nie tworzy jakiegoś specjalnego stadium w rozwoju legendy.

W literaturze patrystycznej, która doszła do rąk naszych, zja-

1) KELLNER s. 257.

2) *ibid.* 268.

3) ROSSI l. c. s. 23. Oprócz specjalnie o aktach świętej *ibid.* appendix. s. 524. Tamże wyciągi z wydań tych aktów.

4) *Les légendes hagiographiques par Hippolyte Delehaye S. J. Bollandiste 2-ème édition. Bruxelles 1906. Wstęp.*

5) KELLNER l. c. s. 258.

6) *ibid.* s. 238.

wia się męczeństwo po raz pierwszy u VENANTIUSA FORTUNATA, a więc w połowie VII w., o czym wspomniałam wyżej.¹⁾

Najstarsze redakcje żywotów.

W wieku X redaguje legendę autor całego szeregu żywotów SIMEON MATAPHRASTES. Na nim wzorują się całe pokolenia hagiografów i — jak sam o tem wspomina — nasz SKARGA.

To też wszystkie mi znane redakcje legend drukowanych o św. Cecylji, nie wyłączając Brewjarza, różnią się między sobą tylko w poglądzie na miejsce jej pogrzebania, pozatem ogólny plan konstrukcji jest identyczny. To samo rozplanowanie spotykamy np. w „Legenda aurea“, u SKARGI i w żywocie włoskim ROHRBACHERA, napisanym w roku 1869.²⁾

Zmniejszenie się popularności świętej.

Po przeniesieniu zwłok Cecylji do kościoła pod jej wezwaniem i dzięki coraz większej ruinie i pustoszeniu katakumb, popularność świętej bladła.

W wieku XIV znane są już w Rzymie tylko trzy podziemne cmentarze, a wśród nich nie znajdujemy cmentarza św. Kalliksta z „hypogäum“ św. Cecylji. W w. XV odwiedzany jest wyłącznie cmentarz św. Sebastjana, do którego jedynie zastosowują termin „ad catacumbas“. Jego znają pielgrzymi, w nim szukają wszelkich wspomnień o wielkich męczennikach, on staje się ośrodkiem legend.

Wmurowanie tablicy w kaplicy św. Sebastjana.

Idąc za głosem ludu, arcybiskup Wilhelm wmurowuje w kaplicy św. Sebastjana marmurową tablicę,³⁾ wzywającą do uczczenia grobu dziewicy i męczenniczki — św. Cecylji.

Hypogäum św. Cecylji wraz z wielkością jej rodu zasłania się mgłą niepamięci.

¹⁾ s. 105.

²⁾ Vita di Santa Cecilia descripta...; Monza 1869 r.

³⁾ ROSSI: l. c. 174.

Odnalezienie trumny św. Cecylji w roku 1599 i nowa fala entuzjazmu dla świętej.

W roku 1599 podczas restauracji kościoła św. Cecylji po raz drugi odnaleziona zostaje jej trumna wraz z grobowcami pochowanych z nią towarzyszy. Opowieść znów nabiera rozgłosu w literaturze i w sztuce.

Rzeźbiarz MADERNO rzeźbi ją w tej pozie, w jakiej ją miał widzieć w trumnie; posąg zostaje umieszczony na sarkofagu. Z tej epoki pochodzą sztychy, dotąd przechowywane w niektórych muzealnych kolekcjach, wyobrażające ten pomnik męczenniczki.

Pod wpływem nowej fali entuzjazmu dla świętej pisze żywot wierszowany GROCHOWSKI, w którym jego programowo-dydaktyczny charakter, omawiany przezemnie niżej, doprowadzony jest do karykatury.²⁾

Popularność świętej w epoce odkryć Marci'ego i Rossi'ego.

Po raz ostatni losy św. Cecylji skupiły na sobie uwagę wskutek odkryć w katakumbach MARCI'EGO i ROSSI'EGO, zwłaszcza dzięki wykopaliskom z roku 1849 na cmentarzu Kalliksta.

Wtedy to w literaturze naukowej dojrzał motyw legendy, uważany przezemnie za zasadniczy — „nobilitas virginis et martyris“.

ROSSI pierwszy, a za nim inni³⁾ uczeni wraz z włoską inteligencją, złożyli znów hołd bohaterce rodu Cecyljuszów Metellów, jako patrycjuszce rzymskiej.

Treść legendy.

Pomimo długiego łańcucha lat swego rozwoju, konstrukcja wszystkich redakcyj legendy jest tak prosta, że z łatwością daje się wyciągnąć wspólna im wszystkim fabuła.

Św. Cecylja, patrycjuszka rzymska, od dzieciństwa wychowana w wierze chrześcijańskiej, nie rozstająca się nigdy z pismem

¹⁾ ROSSI: l. c. 229.

²⁾ GROCHOWSKI: Św. Cecylja Rzymianka. 1605. Kraków 1859 wyd. K. J. Turowskiego.

³⁾ GUERANGER: Sainte Cécile et la société romaine aux deux premiers siècles. Paris 1876; THUISSEN: Histoire de Sainte Cécile, Paris 1870: prace niestety dla mnie w tej chwili niedostępne.

świętem, zostaje wydana zamaż za możnego poganina Walerjusza. Nie chcąc stracić ślubowanego dziewictwa, mówi, że na straży jej czystości stoi anioł,¹⁾ którego widzą tylko chrześcijanie. Pragnąc go zobaczyć, udaje się Walerjusz według wskazówek żony na drogę Appijską i tam przyjmuje chrzest z rąk papieża (lub biskupa) Urbana. Następnie oboje małżonkowie nawracają Tyburcjusza, brata Walerjusza, przyczem podkreśla się zdolność świętej dziewicy zjednywania dla wiary Chrystusa i jej dar krasomówczy. Nie chcąc złożyć ofiary Jowiszowi, obydwaj bracia ponoszą śmierć męczeńską. Spokojem swym wzbudzają podziw wiodącego ich na śmierć Maksyma i zachodzą do jego domu dla nawrócenia go na swoją wiarę. Zgromadza się tam liczniejsza rzesza, zjawia się św. Cecylja z kapłanami. Przez noc trwa nauka. O świcie żegna Cecylja idących na śmierć żołnierzy Chrystusowych.²⁾ Grzebie ich ciała na cmentarzu Praetextata, a majątek rozdaje między ubogich. Następnie śmierć męczeńska Maksyma i wezwanie Cecylji na sąd przed Almachjusza. Po drodze nawraca ona prowadzących ją liktorów, przemawia do tłumów wstąpiwszy na skałę, w czem jej dopomaga Urban. Nawracają 400 żołnierzy. Rozprawa między podsądną i Almachjuszem stanowi tak zwane „acta“ męczeństwa, „protokół“ śledztwa sądowego. „Ingenua“ zachowuje się nietylko po bohatersku, ale i zaczepnie, z całą pogardą dla władzy ziemskiej.³⁾ Nie wyrzeka się wiary, lecz manifestacyjnie ją propaguje. Skazując ją na śmierć przez uduszenie w łaźni własnego pałacu. Żar nie działa. Święta żyje. Almachjusz posyła kata. Po trzykrotnem cięciu głowa pozostaje na miejscu. Oprawca odchodzi, pozostawiając Cecylję na podłodze, broczącą krwią. W agonji nie traci jeszcze energii i po raz ostatni poucza i żegna się z współwynawcami. Majątek zapisuje kościołowi za pośrednictwem Urbana. Dom poleca przerobić na kościół. Grzebie ją św. Urban, przyodzianą w bogaty, złotem przetykany strój, w trumnie cyprysowej między papieżami (lub na cmentarzu Praetextata).

¹⁾ „Angelum Dei habeo amatorem, qui nimio zelo custodit corpus meum“ (Brewjarcz).

²⁾ „Dum aurora finem daret, Caecilia exclamavit: Eja milites Christi, abjicite opera tenebrarum, et induimini arma lucis“ (Brewjarcz).

³⁾ „Sam nie wiesz, co za moc masz; bo moc twoja... jako wór rzemienny nadęty wiatrem, który lada dziurkę uczyniwszy, skłębnie“ (Skarga).

Budowa i charakter legendy.

Taką jest fabuła żywotu. Pozatem każdy moment nawracania lub propagandy chrystjanizmu dostarcza sposobności do wstawiania mniejszych lub większych, w zależności od redakcji, urywków dydaktyczno-retorycznych. Pochodzi to z programowego charakteru legendy, „legendy“ w łacińskim tego słowa znaczeniu. Opowieść ta o męczeństwie św. Cecylji, przeznaczona była do czytania wiernym w kościele, dla zbudowania i udzielenia w ten sposób nauki o tajemnicach wiary. Niema w niej nic takiego, co by mogło zamącić czystość myśli słuchających, odwrócić w kierunku niepożądanym.¹⁾

Charakterystyka typów.

W tym typie hagjograficznym ginie właściwa treść żywota, bledną postacię osób działających. Słusznie też DELEHYAE²⁾ nazywa je „...écrits péniblement élaborées où la figure du saint est voilée par une rhétorique épaisse et sa voix étouffée par celle du biographe“. Jest to właśnie typ żywotu, w którym celował wiek X, a przedewszystkiem SIMEON METAPHRASTES ze swą szkołą, która w wieku XV-m przybrała rozmiary beztreściwych retorycznych panegiryków. Słusznie też KRUMBACHER³⁾ odmawia tej kategorii liturgiczno-literackiej wszelkiej oryginalności, naturalności, a więc i głębszej wartości dla historii kultury.

Analiza legendy.

Żywoć św. Cecylji jest klasycznym tego dowodem. Niema w nim żadnych oddźwięków żywszych, składa się wyłącznie z motywów wspólnych z innymi legendami.

1. Motywem głównym (leitmotywem) jest nawracanie i śmierć męczeńska, bo o tem żywoć poucza, to stawia za przykład. Motyw wspólny całemu cyklowi rzymskiemu męczenniczemu, biorący swe źródło z życia.

¹⁾ Porów. dla kontrastu żywoty typu aleksandryjskich nowel np. żywoty: św. Anastazji, św. Marji Egipcjanki, św. Pelagji, św. Thais i t. d.

²⁾ l. c. s. IX.

³⁾ l. c. s. 178.

2. Motywem „communis“ jest również motyw zmuszania do złożenia ofiary Jowiszowi.

3. Motyw małżeństwa, często spotykany w żywotach świętych dziewic, został tu wstawiony, jak wyżej mówiłam, w związku z odnalezieniem ciała na cmentarzu Praetextata.¹⁾

4. Motyw obrony dziewictwa, rozwijający się w różne motywy sposobów obrony, jest również motywem „communis“. Dziewictwo świętych rozmaicie bywa narażone na szwank, najczęściej jednak przez przymusowe małżeństwo. Nie mając innej broni, *virgines* walczą najczęściej podstępem. Św. Petronella, rzekoma córka św. Piotra, ratuje się modlitwą, błagając o śmierć; kładzie się do łóżka i kona.²⁾ Św. Agata w przebraniu męskim ucieka i wstępuje do klasztoru jako brat Pelagjusz. Podstępem ratują się i św. Łucja, i św. Julja, i wiele innych.

Motywy charakterystyki osób działających, wyjąwszy samą bohaterkę, odgrywają bardzo poślednią rolę. Wszystkie też postaci są typami wybitnie konwencjonalnemi; święci są antropomorfizacją paru cnót chrześcijańskich; Almachjusz powszechnie znanym w żywotach „starostą“ rzymskim. Czytamy więc u Skargi, że „Valerjusz i Tyburcjusz rozdawali wielkie jałmużny na ubogie chrześcijany i wdowy, grzebli umarłych, pobitych dla Chrystusa męczenników, więźniów opatrywali i cieszyli“ — oto cała charakterystyka.

Charakterystyka głównej bohaterki.

Przechodzę do wiązki motywów bardziej wyraźnych, do charakterystyki literackiej głównej bohaterki.

Św. Cecylja jest polemistką odważną, a nawet zuchwałą propagatorką i krasomówczynią, pochodzi z rodu bogatego i świetnego. Pogrózkami Almachjusza bynajmniej się nie przestrasza. W aktach męczeństwa zwraca się do niego wprost ze słowami: „Interrogatio tua stultum sumpsit initium“, lub „interrogatio tua stultum sumpsit exordium“ i t. d.³⁾

Ten ton podsądnych podczas rozpraw, oraz zdolności krasomówcze i polemiczne, należą również do motywów wspólnych wielu żywotom.

¹⁾ s. 8.

²⁾ *Legenda Aurea*.

³⁾ ROSSI: l. c. Appendix. Wyciągi z tekstów.

Wśród nich na pierwszym miejscu wymienić należy św. Katarzynę, zawodową polemistkę i uczoną kaznodziejkę, zwyciężającą w dysputach najprzedniejszych filozofów. Pozatem analogiczne polemiki spotykamy w żywotach św. Łucji, św. Agaty, św. Małgorzaty i t. d.

Wziąwszy to pod uwagę, można przypuszczać, że powyższe motywy charakterystyki dostały się do żywotu św. Cecylji przez analogję do cytowanych.

Nie jest zjawiskiem rzadkiem w literaturze hagjograficznej i arystokratyzm męczenniczki, albowiem, pomimo grasującego poglądu na chrystjanizm, jako na religję upośledzonych, poświęcały się dla nowej wiary i bogate patrycjuszki rzymskie. „Arystokratkami“ były św. Łucja, św. Agata, św. Małgorzata, wreszcie tacytowska Pomponia.

Bezpośrednio z motywem arystokratyzmu łączy się motyw bogactwa. Roi się hagjografja od bogatych męczennic niejednokrotnie zapisujących majątek swój kościołowi.

Wątki specyficzne w żywocie św. Cecylji: arystokratyzm i bogactwo.

Po takiej analizie motywów możnaby przyjść do przekonania, że w całej legendzie o św. Cecylji niema ani jednego wątku, któryby można było uważać za specyficzny, że niema w nich już nawet ech pierwotnych załączków opowieści.

Tak jednak nie jest. Jeden z motywów uważam za nieodzowny, tak samo, jak to już wyżej podkreśliłam,¹⁾ że topografika legendy nie jest przypadkowa, ale łączy się wewnętrznie, specyficznie z imieniem bohaterki.

Motywem bezpośrednio spojonym z postacią świętej; a raczej z jej „nazwiskiem“, jest motyw arystokratyzmu i bogactwa.

W imieniu „Caecilia“ tkwią już potencjalnie epitety ingenua, nobilis, illustris, clarissima.

Nic też dziwnego, że na zapytania Almachjusza: „Jakoć imię i któregoś stanu?“ — odpowiada: „Jestem Cecylja, zancie urodzona.“²⁾ Staje bowiem przed sądem w świadomości twórców

¹⁾ s. 4.

²⁾ Skarga.

legendy przedstawicielka wielkiej i możnej gens Caecilia. — Brewiarz nazywa ją „virgo Romana, nobili genere“, co w zupełności odpowiada napisom „clarissima, nobilis“, na tablicach grobowych, znajdujących na area cmentarza Kalliksta, poświęconych kobietom z rodu Cecyljuszów.

Sprzyja wspomnieniom o wielkości rodu tego i w czasach chrześcijańskich okrążył grobowiec przy via Appia imienniczki świętej Caeciliae Metellae, córki Metellusa Creticusa, a żony jednego z Crassusów...

Stąd też, gdyby nawet za legendą nie kryła się prawda, gdyby ród Cecyljuszów nie mógł się w rzeczywistości pochwalić bohaterką nauki Chrystusa, lub gdyby wreszcie Cecylja nie mogła się chlępić świetnem pochodzeniem, — w rozwoju mitu o św. Cecylji, motyw arystokratyzmu musiałby się wyłonić z jej imienia, jako wątek motywotwórczy, albowiem z nazwiskiem Cecyljuszów kojarzyły się w Rzymie — arystokratyzm i możność.

Św. Cecylja ślepa.

Obok wspaniałej Caeciliae „clarissimae“: „nobilis“ wędruje z ust do ust, przez kościół oficjalnie nieuznana — św. Cecylja ślepa i cicha.

Pomimo wielu poszukiwań, nie mogłam jej znaleźć w żadnym ze źródeł, w żadnej nawet najbardziej „apokryficznej“ redakcji żywotów drukowanych — natomiast dotąd pieśń ludowa „o niej gwarzy“.

Nieznanemi ścieżkami, zapewne przez pielgrzymów wydeptanemi, przysłała aż do Polski, lecz żywot swój najprawdopodobniej również w Rzymie poczęła, a w każdym razie dała go jej — matka łacina.

Oto próbki opowiadań o ślepej patronce muzyki, bardzo rozmaite, gdyż nie skrupowane tekstem oficjalnym, drukowanym, jak św. Cecylja liturgiczna.

Wersje legendy o ślepej św. Cecylji.

Pierwszą z nich słyszałam przed obrazem Dolci'ego w Ermitażu Petersburskim. ¹⁾

¹⁾ Z ust ś. p. Babki mojej, Anny z Głuchowskich Bagnickiej, rodem z Ukrainy.

1. Święta Cecylja była ślepa od urodzenia. Rodzice uczyli ją muzyki. Gdy dorosła śpiewała w katakumbach. Tam też podczas śpiewu została schwytna i skazana na śmierć. Rodzice i św. Sebastjan (sic) sami poprowadzili ją do cyrku dzikim zwierzętom na pożarcie. Umierała pełna radości, śpiewając psalmy.

2. Drugą wersję słyszałam z ust niewidomego muzyka¹⁾ p. Pokrzywnickiego z ulicy Piekarskiej 5 na Starem Mieście przed 3-ma miesiącami. Św. Cecylja, ociemniała rzymska patrycjuszka, poniosła śmierć męczeńską, za Dioklecjusza, za czasów największego i ostatniego prześladowania chrześcijan. Śpiewała w katakumbach i grała na jakimś melodykonie (sic), a może na lutni, jak Neron. Organu wtedy nie było. Wynaleziono go w roku 878. Zamęczona została przez Chromacjusza, który ze zbirami wpadł do katakumb i na miejscu poddał ją torturom.

Obydwie kreacje przezemnie przytoczone mają trzy cechy wspólne: ślepotę, muzykalność i bierne przyjmowanie śmierci, bez propagandy idei Chrystusa, jaką widzieliśmy w legendzie liturgicznej.

Rozwój motywu ślepoty w kierunku stworzenia ze św. Cecylji typu upośledzonego.

Wychodząc z motywu ślepoty, jako z motywu upośledzenia, rozwija dalej konsekwentnie w tym samym kierunku typ świętej kardynał WISEMAN w powieści „Fabiola“, z czasów prześladowania chrześcijan w roku 302.

Chociaż, jak to autor sam zaznacza²⁾, kanwą do powieści miał mu być Brewjarz Rzymski, ze źródła tego nie skorzystał, natomiast za wątek musiał mu służyć jakiś apokryf³⁾.

Pogodna i pokorna ślepa żebraczka, karmiona przez niewolnice rzymskich pań, nie ma nic wspólnego z „virgo clarissima“, która nawet w trumnie cyprysowej leży w szacie złotem przetykanej.

¹⁾ Mówiono mi w „Związku ślepych muzyków“ na Pivnej 11, że przed dwoma laty umarł u nich w przytułku starzec, który znał wiele opowiadań o św. Cecylji. Pozatem członkowie związku wiedzieli tylko, że św. Cecylja grała i była ślepa.

²⁾ s. 2, Wstęp do 3-go wyd.

³⁾ Natomiast św. Agnieszka, występująca w powieści, jest wzięta z Brewjarza.

Co mogło WISEMANA pchnąć w kierunku stworzenia z Cecylji typu upośledzonego, w przeciwstawieniu do kreacji kościelnej, przedstawiającej typ wyrzekający się doczesności ziemskich, któremi los ją sownie obdarzył?

Sądzę, że punktem wyjścia była właśnie ślepotą. Nieszczęście nigdy luzem nie chodzi. Cecylja zostaje żebraczką. WISEMAN, czy też apokryf, na którym się wzorował, idzie dalej, pozbawiając męczenniczkę ostatniego splendoru... świetności pochodzenia.

Na s. 243, zawierającej imitację aktów, czytamy rozmowę, prowadzoną na śledztwie.

Powstanie wątku ślepoty na tle ludowej etymologizacji.

„Jak się nazywasz dziecię?” — „Cecylja” — „Znakomite to imię, czy odziedziczyłaś je po rodzicach?” — „Nie, nie jestem krwi szlacheckiej. Jestem ślepa, więc ci, którzy mieli o mnie staranie, nazywali mnie *caeca*, a potem z pieczyoty „*caecilia*” (sic).

Ludowa etymologizacja in flagranti! — Uważam ją za wątek motywowotwórczy apokryfów o ślepotcie św. Cecylji. Imię to, dzięki sztucznej językowej kombinacji zostało ujęte jako deminutivum od „*caeca*”, a tego wystarcza, aby z takiej przesłanki wyrósł nowy mit.

Połączenie to wyrazu i nazwiska „*Caecilia*” ze ślepotą w związek etymologiczny nie jest odosobnione i jedyne na gruncie języka łacińskiego.

1. *Caecilia* nazywa się pewien rodzaj zmii, po niemiecku zwanej *Blindschleiche*¹⁾.

2. Podanie rodowe Cecyljuszów Metellów w Rzymie starożytnym, również wspomina o ślepotcie jednego z wybitnych protoplastów. Jeden bowiem z Metellów, Pontifex Maximus, podczas pożaru, jaki się wszczął w świątyni Westy, pierwszy rzucił się na jej ratunek, ale przytem oślepl. Seneca, L. IV *Controversia* II „*Metellus Caecatus*” powiada: *Metellus pontifex, quum arderet Vestae templum, dum Palladium rapit, oculos perdidit. Sacerdotium illi negatur...*

Lub Ovidius: *Fasti* VI w. 444. Podczas pożaru świątyni Westy, wszyscy potracili głowy, jedynie Metellus gwoli ratunku

¹⁾ WALDE. Ew. s. 106

rzucił się w płomień ze słowami: „Non est auxilium flere...“. Świątynię ocalił, ale wzrok postradał.

Ważne pod względem lingwistycznym jest świadectwo FESTUSA (38. 23). Wskazuje ono wymownie na możliwość utożsamienia deminutivum *caeculus*, językowo uzasadnionego, z formą „*Caecilis*“, jakoby do niej równoległą. Czyli mamy dowód, że i klasyczna łacina mogła widzieć w *caecilis* zdrobnienie pochodne od *caecus*, jeśli tego chciała tak samowolna pani jak... ludowa etymologizacja.

„*Caeculus condidit Praeneste. Unde putant Caecilios ortos, quorum erat nobilis familia apud Romanos*“.

Św. Cecylja i św. Klara.

Na tle tej samej etymologizacji wkracza św. Cecylja w zakres działania św. Klary i leczy od ślepoty.

Widziałam na Litwie stary obrazek, wyobrażający św. Cecylję z ranami na szyi, trzymającą w ręku spodeczek z oczami ludzkimi. Z drugiej strony modlitwa o uzdrowienie oczu. Taki sam obrazek znajduje się obecnie w posiadaniu Genowefy Grzymały z Jedwabnego w Łomżyńskim. Opowiadała mi o nim również uczennica moja, p. Kraczkiewiczówna z Kijowa.

Czas powstania apokryfu o ślepotcie św. Cecylji.

Kiedy mógł powstać apokryf o ślepotcie św. Cecylji? Myślę w każdym razie, że wtedy, i tam, gdzie już wielkość rodu Cecyljuszów uległa zapomnieniu, lub była nieznaną. Połączenie św. Cecylji ze św. Sebastjanem w pierwszej z podanych przeze mnie redakcyj legendy, jako też „Fabiola“, wskazuje na tablicę wmurowaną w wieku XV w kaplicy św. Sebastjana w Rzymie, jako na miejsce powstania legendy. Jestto na razie tylko przypuszczenie pozbawione głębszego uzasadnienia, zupełnie jednak w swem założeniu usprawiedliwione.

Św. Cecylja patronka muzyki.

Ślepą św. Cecylję czczą niewidomi jako swą patronkę, a zwłaszcza ślepi muzycy. Jako muzę sztuki muzycznej zna ją całe

społeczeństwo katolickie, przytem dodać należy, że wątek nie jest wyłącznie związany z jednym z jej dwóch typów literackich, lecz przewija się poprzez sztukę i literaturę, nie łącząc się jednak integralnie z fabułą kościelnej legendy. T. j. chociaż główną funkcją św. Cecylji jest jej opieka nad sztuką muzyczną, to pomimo tego najstarsze redakcje żywotu o tem milczą, czyli, że wypływa ona z biegiem lat, skądciś z zewnątrz. Skąd się więc wzięło i kiedy powstało to umuzykalnienie, jeśli liturgiczna wersja wątku tego nie ma i znajdujemy go najwyżej w dopiskach po skończeniu całego tekstu w formie dodatkowej, luźnej uwagi¹⁾.

Sztuka kościelna do wieku XV przedstawia Cecylję jako „orans“ dziewicę męczenniczkę z palmą w ręku, lub jako damę wspaniale ubraną.

W pewnym momencie swego rozwoju zagrała jednak na organach i zaczęła śpiewem „Pana Boga chwalić“. Kto ją tego nauczył?

Ludowo-etymologiczne pochodzenie muzykalności św. Cecylji.

Przypominam po raz drugi, że ludowa etymologizacja nie uznaje praw językowych, nie licząc się ani z fonetyką, ani z morfologją, nie zna bowiem granic dla etymologicznych kombinacyj.

Wychodząc z tego założenia imię św. Cecylji z pośród licznych imion świętych wymienionych w kalendarzach, mogło wywołać w głowach skłonnych do etymologicznych spekulacyj pewne skojarzenia ze śpiewem, które doprowadziły wkońcu do uczynienia ze świętej patronki muzyki.

Analogicznych przykładów dostarczają obficie apokryfy o różnych świętych, a przedewszystkiem uprzejmie wskazana mi przez prof. Klingera praca E. KALUŻNIACKIEGO: *Über Wesen u. Bedeutung d. volksetymolog. Attribute d. christlichen Heiligen* ²⁾.

Tak więc np.:

1. Św. Bonifacy opiekuje się w Niemczech fasolą (die Bohne).

2. Św. Cornelius we Francji byłtem rogatem (les bêtes à cornes).

¹⁾ Polskich czytelników odsyłam przedewszystkiem do Skargi, który wedle słów własnych redagował swój żywot na podstawie METAPHRASTESA i „rzymskich diakonów“.

²⁾ Jagić - Festschrift, Berlin, 1908, s. 504.

3. Św. Donatus w Niemczech ochrania przed piorunem (d. Donner).

4. Św. Elias na Rusi sprowadza deszcze [lijati = lać]. Istnieje powiedzenie: Ilja narobił hnilja.

5. Św. Jakób w Niemczech leczy od bólu głowy (d. Kopf).

6. Św. Naum u Bułgarów i Rosjan pomaga w nauce i dlatego rodzice ofiarowują mu świece, oddając dzieci do szkoły.

7. Św. Kuźma (Kosmas) opiekuje się w Rosji kowalami. (kuznièc = kowal).

8. Św. Helena na Rusi i u Wielkorusów opiekuje się lnem.

W ten sam sposób dźwiękowe podobieństwo między imieniem „Caecilji“, a caecinit mogło zrodzić przypisywaną jej funkcję opiekowania się muzyką.

„Caecilia była to święta, która caeci — nit“. — Gdzie? — Naturalnie w katakumbach podczas nabożeństw, jeśli caecinit, to z czasem mogła zagrać na organach, lub na innym instrumencie. Rozumowanie nie gorsze od całej masy podobnych mętnych wnioskowań i kombinacyj.

Wszak taki zwrot jak „Caecilia caecinit“ nie jest mniej uzasadniony, niż „Swatoy Gléb šejat chl'eb“, a przecież św. Gléb patroluje orce i robotom w polu.

To samo można powiedzieć i o wyżej wymienionej funkcji św. Heleny w związku z powiedzeniem:

„Šejan l'on u šemi Ol'on“, lub zwrot w zamówieniu również cytowanym przez Kałużniackiego:

„Ty Kuźma D'eńjanyč, da ty skuj li ka nam swad'ebku wekowečnuju...“

Tak więc obydwie koncepcje świętej, jako też i jej funkcje, leżą w imieniu. Która z nich zwyciężyła, czy arystokratyczna Rzymianka, czy ta, która jak Minerwa wyskoczyła z głowy, tylko nie Jowisza, ale może jakiegoś zmyślnego braciszka z kaplicy świętego Sebastjana?

Pamięć o św. Cecylji we współczesnem polskiem społeczeństwie.

Otrzymałam odpowiedź za pomocą następującego doświadczenia. Zadawałam pytania całemu szeregowi ludzi, co wiedzą o św. Cecylji. W większości wypadków odpowiadano mi, że była to patronka muzyki. Mniejsza ilość osób dodawała do tego dzień

22/XI. Następnem skojarzeniem z imieniem świętej, dość jeszcze rozpowszechnionem, była jej ślepotą, to wszystko.¹⁾ To też wielką konsternację wywołałam, gdy w jednym z pobożnych katolickich zrzeszeń, zaproponowałam, aby zajrzano do żywotów drukowanych, w wielkiej ilości tam reprezentowanych i tam wiadomości o ślepotcie męczenniczki nie było.

Przyczyny zwycięstwa w literaturze ustnej ślepej św. Cecylji.

Czem się tłumaczy zwycięstwo ślepej św. Cecylji? Tem, że:

1. Ślepotą, w chwili obecnej, gdy już o splendorze Metellów nikt nie wie, jaskrawiej ją wyróżnia z pośród zespołu świętych, stanowi jej rzeczywistą „differentia specifica“, jest silniej psychicznie zaakcentowana, niż arystokratyzm postaci liturgicznej.

2. Sprzyja temu połączenie ślepoty z patronowaniem muzyce, bo to znajduje potwierdzenie w życiu. (Ślepi od urodzenia po większej części są muzykalni).

3. Patronuje ślepym muzykom, a więc ma środowisko, które kult jej przechowuje.²⁾

4. Św. Cecylja w sztuce, ze spuszczonei oczami też działa w tym kierunku.³⁾

1) Chcąc zbadać popularność świętej, zwiedzałam przytulki i zrzeszenia katolickie.

2) Ale i wśród niewidomych spotkałam jednego, który nic nie wiedział o ślepotcie świętej Cecylji — wogóle nic o niej nie słyszał. Nic również o niej nie wiedziała i jedna pani, katoliczka praktykująca, nosząca to imię.

3) Podczas poszukiwań legend o męczenniczce, a zwłaszcza śladów jej ślepoty w literaturze drukowanej, dwa razy wywołałam wielkie oburzenie. Raz, rozgniewał się na mnie księgarz w jednej z księgarń katolickich, a więc człowiek znający teksty: „To straszny zabobon — ślepotą świętej Cecylji!“ — Drugi raz właściciel sklepu ze świętościami, mający do czynienia nie z książką, lecz z obrazkami i innymi podobiznami świętych. (Żywotów żadnych nie miał). — „Cecylja nigdy nie była ślepa i nie będzie, tylko była uduszona. Miałem obrazek prawdziwy. Święta Cecylja leżała z głową do ziemi, uduszona“. — Jesteśmy przy narodzinach motywu z komentowania dzieł i sztuki. Podczas otwarcia trumny świętej w r. 1599, miał być rzeźbiarz Maderno i potem, jak już wyżej wspomniałam, wyrzeźbił ją w tej samej pozie, w jakiej leżała, z twarzą ku ziemi, z głową zawiniętą. Rzeźbę umieszczono na sarkofagu z napisem:

En tibi sanctissimae virginis Caeciliae
 Imaginem quam ipse integram in sepulcro
 Iacentem vidi, laudem tibi prorsus
 Eodem corporis ritu hoc marmore expressi.

Wnioski.

W literaturze hagjograficznej współlistnieją dwa typy literackie św. Cecylji:

1. Św. Cecylja ingenua, bohaterka rodu Cecyljuszów, przechowywana przez oficjalną tradycję kościoła. Motywem specyficznym jej arystokratyzm, którego wątkiem było nazwisko świętej.

2. Św. Cecylja ślepa, należąca do ustnej literatury, rozmaita w swej koncepcji. Wątkiem motywotwórczym jest również imię, a mianowicie ujęcie go przez ludową etymologizację, jako deminutiwu od przymiotnika caecus, a, um — caecilis, e, (wbrew caeculus', a, um).

3. Motyw muzykalności mógł się nasunąć dzięki pewnemu podobieństwu dźwiękowemu, między wyrazami „Caecilia“ i „caecinit“.

4. Typ ślepej św. Cecylji zwyciężył dlatego w ustnej tradycji, że jest dla obecnej świadomości ludzkiej bardziej intensywny i charakterystyczny od arystokratyzmu męczenniczki, oraz dzięki temu, że znalazł środowisko, podtrzymujące ten kult — niewidomych.

Warszawa, 19/VI, 1921.
